

LEFÉKEZETT REGÉNY

Judita Šalgo: *Trag kočnja* (Féknym). Újvidéki Íróközösség, 1987

Judita Šalgo regénye a paradoxonok és inverziók vonzásában fogant. A mondatszintű látszólagos ellentéteken túl a mű alapvető paradoxona, hogy nem az alkotás végtermékét, hanem magának az alkotásfolyamatnak az ábrázolását nyújtja.

Művét a szerző Előregényre, Regényre és Utóregényre tagolja. A tagolási intenció a törzsanyagon, a regényen belül is kifejezésre jut: ez a rész 21 fejezetből áll (a 14. hiányzik, nem tudni, miért). A regényt azonban nemcsak a tagoló, hanem a tagláló jelleg is intonálja. Az író logikai karikákat egybefűzve halad előre, gondolatfűzésének alapvető jellemzője a valóság és a képzelet, az élet és a regény különműségeknek kijátszása és egybejátszása. A prózaírás műhelygondjait tagláló — mondhatnánk poétikai — eszme-futtatások, tépelődések olyan paradoxonokat teremtenek, amelyekben a valóság és a fikció közti oszcillálás leleplez, meghökkent és mosolyt kelt: „Még egyes szám első személyben írok, még szöveggel másokhoz fordulok; úgy képzelem, hogy ha regényt írok, szöveggel mások fognak ehozzám fordulni. Egyelőre mindenki másban és minden másban magamra ismerek. Amikor majd belépek a regénybe, mindenben, magamban is másokra ismerek. Majd a szöveg egyelőre ismeretlen pontján életemből átlépek a regénybe. Leírom azt a bűvös mondatot a márkinőről, aki öt óraker sétára indult, vagy valami hasonlót az autóvezetőről, aki egy órával később már az országúton halad, és leírva, hogy az országúton halad, tudni fogom: jó úton járok. ez az, elkezdődött.”

A regénynek ez az önmagáról gondolkodó rétege főleg a történet elindításával, a hős megteremtésével foglalkozik, tehát az első lánssal. Ezért ennek az alkotói impotenciának, a problematizált alkotótevékenységnek szüksége van humoros lökömechanizmusokra: a mesébe rendőr toloncolja be a könyvtolvaj hőst, az egyik szereplő gépkocsival robot be a regénybe, olykor a történetet a praktikus kézikönyvek haszonelvű tanácsai görgetik előre.

Nemcsak a mű önreflexió metanyelve forog a teremtés képzetkör körül, hanem a regény másik rétege is, amelyben már „igazi” hősök mozognak. A születés problematikája elvonatkoztatva és cselekményszinten is vörös fonálként szövi át a szöveget. A narrátor-hős nővere pl. áldott állapotban van; gyermekkori élményei közt egy szexuális felvilágosító kézikönyvet, s egy rajzot tartanak számon, amely a keresztre feszített Krisztus halála előtti világmegtermékenyítő potenciáját ábrázolja. Az autós fiú történetésíkján is főmotívum a nemzőképesség. Sőt amint az emlékezésekből kiderül, az egyes szám első személyben fellépő narrátor („a Judit nevű apokrif hősnő”) egy sikertelen abortusz után

jött a világra. Emotívumkörben azonban cselekményszinten és metanyelvi szinten sem jutunk túl a fogantatáson.

Így paradox módon jön létre a regény, amely arról szól, hogy regény nem jöhet létre. Mire a szerző a mű végén hosszas nyomozások után elcsípi a hősmoddellül választott fickót, elmegy tőle a kedve, nincs mit kérdeznie. Egy helyütt be is vallja: „Képtelen vagyok folytatni. Nem vagyok meggyőződve róla, hogy létezik valami, amit lehet és szükséges folytatni.”

Ezekkel a fontos írói ellenérzésekkel dacolva alakítja ki a szerzőben működő másik belső kényszer a dokumentumokkal és fikciókkal elegyített családtörténetet. Az elbeszélés feltárja az apa és a nővér jelenét és múltját, fizikai és szellemi világát, alkalmaz leíró és cselekedtető módszert is. A fragmentumszerűen ható rövid fejezetek mozaikokként rögzítik és állítják össze a főhősök élettörténetének töredékeit. Ennek az írói építkezésnek nem az idő a mozgató elve: sem az időrendet, sem a történet egyneműségét nem őrzi meg. A zilált sorrend s a hősök váltogatása mellett a szaggatottságot fokozzák a céltalanul száguldó autósfiú jelenetei is. Így végül is három szál fonódik össze a regényben: az autót vezető, a könyvtolvaj és a család történetének fejezetei. A hangsúly a család sorsának ábrázolására tevődik; azonban mire az olvasó előtt úgy-ahogy kirajzolódik az „igazi hősök”, az apa és Vera alakja, a narrátor-hős egy levéllel tudomásunkra hozza, hogy a helyzetleírások kitalálás eredményei: a megjelenített emberek még a második világháborúban odavesztek. Így rá kell ébrednünk, hogy a papírizű könyvtolvaj figurájának több valóságálapot tulajdoníthatunk, mint a mű „igazi” hőseinek.

Az inverziós világkép, az ellentétek egymásba kényszerítése, a határok elmosása metanyelvi szinten is többször megfogalmazódik. Az autóval száguldó fiú fejezetei az idő- és térhatárok felbontását sugallják. Az ablaküvegeként elképzelt sziluett-hős pedig arra szükséges, hogy a világ zavartalanul áramoljon ki-be a szubjektum tudatán. Ablaknyitás a világra, látásmód, megszólalási mód és mondanivaló-keresés: az elbeszélői nézőpont, a narrátor szerepének a kialakítása. (A hős és a narrátor „ajkai összeérnek. Nyelvük közös lesz.”) Tulajdonképpen efféle gondokról van itt szó. A fordított, de következetes logika téteti fel az íróval a kérdést: „Ember maradok-e a hősökkel keveredvén?”

A szerző meghökkenítő, paradoxális gondolatfűzése az Utóregény című záradékot is jellemzi. Itt a szöveg szerves részeként prezentálja olvasóinak, recenzióseinek véleményét, kifogásait, javaslatait.

Az önreflexiós regénynyelv ellentétének tekinthető dokumentarizmus sok újvidéki, adai és magyar vonatkozásban ismerhető fel.

Judita Šalgo regénye korrekt, fegyelmezett és átgondolt munka eredménye. A mű önreflexiós rétegében sikerül eljátszania a paradoxszal és az abszurdal, azonban mindez rég nem újdonság az irodalomban, sőt olykor már csak divat. A szándékos visszafogottság miatt a szerző egyik

irányba sem mozdította ki a regényt, melynek képzetkörével élve mondhatnánk: az ötlet megtermékenyült, de esztétikai értéként nem jött világra. Az író túlságosan leszűkítette azt a rést, „amelyen át önmagában másokat és mást ismerhet fel”, holott a regényírással ez volt a célja.

CSÁNYI Erzsebet

VALÓSÁG ÉS KÉPZELET HATÁRÁN

Grendel Lajos: *Bőröndök tartalma*. Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1987

Grendel Lajos novelláinak legújabb gyűjteményében, a *Bőröndök tartalma* azonos című elbeszélésében az író és kiadói lektor elbeszélőnek szokatlan tudás kerül a birtokába: arra kéri fel, olvasson el egy több-bőröndnyi kéziratot, amelynek nincs kezdete és vége, oldalai számozás nélküliek, tehát tetszőlegesen felcserélhetőek. A mamutkézirat ismeretlen és véletlenül felbukkanó szerzője „nem néhány szereplőt, hanem tömegeket mozgatott. (...) Szereplői beúsztak egy pillanatra a képbe, aztán örökre eltűntek, mintha azt akarnák példázni, hogy egy bizonyos abszolút látószögől nézve, ezeknek az embereknek az élete nem hosszabb, mint amikor egy pillanatra felkattintjuk a villanyt a szobában, majd újra lekapcsoljuk. Egyetlen mondatba sűrítve ábrázolta sorsukat, de mivel a sorsukat ábrázolta, abban benne volt egész életük, eltűnésük semmiben sem hagyott hiányérzetet. Hamarosan az a benyomásom támadt, hogy emberem kézírata magában foglalja az összes lehetséges emberi sors ábrázolását, s így abban mindenki felvonul, aki valaha is élt a földön. (...) Emberem szövegében egymásra torlódtak az események, egyik mondatról a másikra változtak a helyszínek, s miközben a boldogság érzésének vagy az elmúlásnak, vagy a szerelmi közösülésnek, vagy a kamaszkori melankóliának s az emberi létezésre jellemző egyéb érzelmi és tudati állapotoknak az elképesztően sokféle variációit idézte meg, szabadon kalandozott az időben, s egy pillanatig sem próbálta elhíttetni, hogy olyan ponton vetette meg a lábát, ahová a százezzerfelé szétfutó jelenségek megérkezni törekednek”.

Már ebből a kötetnyitó, a lét és az alkotás allegóriájaként is felfogható elbeszélésből is kitétszik az, ami tartalmi determinánsként az itt olvasható szövegek legtöbbször kisebb-nagyobb mértékben meghatározza: hogy a világnak egyetlen jelensége sem rendelkezik az egyediség kritériumával, semmi sem egyszerűségében csodálatos, hanem szinte eleve elrendelékenységűen minden csak ismétlés, valaminek az árnyéka, mása. Egyszer már minden dolog megtörtént valahol másutt. A világ jelenségei nem behatárolhatóak, csupán ismétlődésük determinált. A *Bőröndök tartalma* című novellában az elbeszélését író főhős szövegét, de magát a főhóst is, egyszer már megírták a végtelen kéziratban. Az